

SOCIALINĖS ANTROPOLOGIJOS IR ETNOLOGIJOS STUDIJOS

LIETUVOS

19(28)

2019

ETNOLOGIJA

LITHUANIAN ETHNOLOGY

STUDIES IN SOCIAL ANTHROPOLOGY AND ETHNOLOGY

TAUTOS TYRIMŲ IŠTAKOS IR ANTROPOLOGIJA

Sudarytoja VIDA SAVONIAKAITĖ

THE ROOTS OF THE STUDY OF PEOPLE AND
NATIONS AND ANTHROPOLOGY

Edited by VIDA SAVONIAKAITĖ

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS
LITHUANIAN INSTITUTE OF HISTORY

VILNIUS 2019

Apibendrinant pažymėtina, kad kongreso rengėjų mintys apie besikeičiantį pasaulį sietos su „transformacijos procesais ir praktika, kaip buvimo būdais ir kaip begaliniu tapsmo procesu“ (*SIEF2019 Theme. Track Changes: Reflecting on a Transforming World*. 2019. < <https://www.siefhome.org/congresses/sief2019/theme.shtml> > [žiūrėta 2019 10 11]). Organizatoriai, pasirinkdami kongresui Santjago de Kompostelą, šį miestą suvokė kaip idealią vietą apmąstyti

kelio pabaigą, tuo pat metu matant jį kaip vietą, iš kurios galime įsivaizduoti kelius į ateitį. Taigi, kongresas tarsi užbaigė tam tikrą etnologijos, antropologijos bei folkloristikos raidos kelio atkarpą, nes mokslas yra nuolatinis judėjimas į priekį, kurio kelyje kongresai yra tik trumpas sustojimas ir veiklos (įveikto kelio) apibendrinimas bei bandymas nubrėžti ateities perspektyvas, kurias kiekvienas dalyvis matė ir suprato nebūtinai taip, kaip šios apžvalgos autoriai.

Jonas Mardosa, Skaidrė Urbonienė,
Žilvytis Šaknys

IUAES 2019 kongresas Poznanėje – atsakas į disciplinai kylančias grėsmes

2019 m. rugpjūčio 27–31 d. Poznanėje Adomo Mickevičiaus universitete vyko Tarptautinės antropologijos ir etnologijos mokslų sąjungos (IUAES) kongresas „Pasaulio solidarumai“ (*World Solidarities*). Kongrese dalyvavo 750 etnologų ir antropologų iš 60 šalių, daugiausia iš Lenkijos. Iš Lietuvos dalyvavo Auksuolė Čepaitienė, kaip klausytoja, ir pranešimus skaitė Aušra Teleišė bei Vytautas Tumėnas (Lietuvos istorijos institutas), taip pat Vytis Čiubrinkas (Vytauto Didžiojo universitetas). Kaip Organizacinio komiteto vardu sakė Michailas Buchowskis, Lenkų etnologijos draugijos pirmininkas ir Poznanės universiteto Etnologijos ir kultūrinės antropologijos departamento vadovas, kongresas siekė atverti forumą diskutuoti, interpretuoti ir suprasti, kaip antropologija tyrinėja žmonių solidarumus lokaliame, regioniniame ir globaliame lygmenyje, kurie šandien nusidriekia ir į kitas ekosistemas bei biologines rūšis. Jis taip pat pažymėjo, kad intelektualinė ir socialinė antropologijos galia stiprina solidarumą, ir priminė, kad šiuo metu Lenkijoje antropologija ir etnologija

yra dingusios iš disciplinų sąrašo jas pakeičiant kultūrinėmis ir religijos studijomis.

Antropologija ir etnologija Lenkijoje, kaip, beje, ir kai kur kitur Vidurio ir Rytų Europoje, paskutiniu metu patiria iššūkius. 2016 m. lapkričio 23 d. Lenkų etnologijos draugija paskelbė Antidiskriminacinį manifestą, kuriame sakoma, kad kultūra ir visuomenė yra pagrindinis disciplinos teorinis ir empirinis studijų interesas, o antropologija kaip akademinė disciplina tarnauja visuomenei ir puoselėja humanistines vertybes. Todėl antropologai ir etnologai jaučia turį pareigą pasisakyti prieš agresyvią elgseną kitų kultūrų, tapatybių, politinių pažiūrų, tikėjimo ir vertybių žmonių atžvilgiu, prieš sąmoningą manipuliavimą faktais, tikėjimo ideologizavimą, ksenofobiją, rasizmą ir smurtą. Šį kreipimąsi, išreikšdami kolektyvinį solidarumą su lenkų mokslininkais, aktyviai palaikė IUAES, Pasaulinė antropologijos sąjunga (WAU), Europos socialinių antropologų asociacija (EASA), Amerikos antropologų asociacija (AAA), Prancūzų etnologijos ir antropologijos asociacija (AFEA) ir daugelis kitų.

selėjant pasaulio solidarumus per artefaktus ir simbolius“ (*The role of ethnographical museums and cultural heritage in promoting the world solidarity through artifacts and symbols*) išsiskyrė regioninių muziejų gaivinimo, patrauklumo didinimo problemas nagrinėjusio Tadashi Saitao pranešimas „Bendruomenės atminties paveldėjimas per regioninių muziejų atgaivinimą: bendruomenių įtraukties atvejų Japonijoje ir Vokietijoje analizė“ (*Communal memory inheritance through revitalization of regional museums: a case study analysis of community engagement in Japan and Germany*). Jis sprendė klausimą, kaip atvykę meno studentai gali atgaivinti regioninius muziejus, sukurdami juos aktualizuojančias instaliacijas gyvenviečių viešose erdvėse, kūrybai pasitelkę vietinių žmonių gyvąją istorinę kultūrinę atmintį. V. Tumėnas pranešime „Jungtinė Lietuvos kalvių kūryba Užvenčio dvaro muziejaus erdvėje, kaip paveldo globos strategija“ (*The joint creativity of Lithuanian blacksmiths in Užventis museum landscape as heritage safeguarding strategy*) nagrinėjo, kaip UNESCO nematerialaus paveldo tradicija puoselėjama naujoviškai pasitelkiant grupinę iškiliausių kalvių kūrybą, kuriai būdinga asimetrijos ir detalių individualumo bei vietinės tradicijos atpažįstamumo sintezė.

Sekcijoje „Etniškumo vizualizavimas: muziejų projekcijos“ (*Visualizing ethnicity: museum projections*) buvo diskutuojama, kaip etninės kultūros objektai, jų dizainas (ornamentas, forma, spalva), jų atvaizdai (nuotraukos, vaizdo įrašai), vizualus ir konceptualus jų rodymas (leidinys, paroda, filmas) ir jų kontekstualizavimas padeda jiems „sugrįžti“ atgal į faktinę arba virtualią tikrovę. Etnomuziejai, muziejai po atviru dangumi, etnoparkai tampa ypač svarbūs etninio atgimimo projektams. Vietos bendruomenių nariai tampa tokių muziejų darbuotojais, o patys muziejai – tradicinių žinių bei patirties kau-

pimo ir etnokultūrinio paveldo išsaugojimo bei panaudojimo centrais. Sakurako Koresawa pranešime „Nacionalinio ainu muziejaus ir parko atvejis Japonijoje: etnomuziejų transformacija ir čiabuvių teisių judėjimai“ (*A case study on “National Ainu Museum and Park” in Japan: a transformation of ethno-museums and indigenous rights movements*) atkreipė dėmesį į tai, kad kultūrinės institucijos neretai stipriai susisieja su judėjimais už čiabuvių teises, o tokie judėjimai taip pat neretai aktualizuoja kultūros įstaigose išsaugotus objektus, šitaip tarsi „atgaudami pamirštus istorinius prisiminimus“.

Tai-li Hu pranešime „Muziejaus objektų ir protėvių sielų atodangos: vizualinės antropologijos atvejis iš Taivano“ (*The revelation of museum objects and souls: a visual anthropological case from Taiwan*), iliustruotame vizualiomis antropologinio filmo ištraukomis, nagrinėjo Taivano amiso tafa-longo čiabuvių protėvių šventyklos kolonų likimo atvejį. Čiabuviai pareikalavo, kad nacionalinis muziejus gražintų minėtas kolonas su išdrožtais dievybių ir protėvių atvaizdais. Muziejininkams ir etnologams šiuos artefaktus buvo pavykę išgelbėti, nes pati šventykla sunyko dėl gamtos stichijų bei politinių kataklizmų, kai Japonijos valdžia Antrojo pasaulinio karo metais buvo labai suvaržiusi vietinius tikėjimus. Vietiniai šamanai įkvėpė jaunimą siekti, kad šventykla būtų atstatyta, o kolonos su religiniais atvaizdais, prie kurių, kaip tikima, prisirišusios protėvių sielos, būtų gražintos iš muziejaus į kaimą. Šiam procesui pasipriešino didelė dalis kitų gentainių, atsivertusių iš Taivano šamanizmo į protestantiškąją krikščionybę, tačiau sumanymą pavyko įgyvendinti – šventykla su naujomis kolonų kopijomis buvo atstatyta. Tai atskleidė, pavyzdžiui, religinės dailės, buvę kulto artefaktai tampa ne tik moksliskai saugomu meno paveldu, nacionaline vertybe, bet ir dėl šiuolaikinės

religinės aktualizacijos gali vėl sugrįžti į vietos bendruomenių gyvenimą.

Čiabuvių žinijos reikšmės tvariai plėtrai komisijos (*Commission on the Indigenous Knowledge and Sustainable Development*) bei Muziejų ir kultūros paveldo komisijos (*Commission on Museums and Cultural Heritage*) sekcijose buvo nagrinėjamos santarvės su supančia gamtine aplinka etnopraktikos. Sekcijoje „Čiabuvių kultūros paveldas siekiant išlikti“ (*Protect indigenous cultural heritage for survival*) požiūriu platumu išsiskyrė Anjali Kurane iš Indijos pranešimas „Tradicinė tikėjimo sistema ir tvari plėtra: ypač pažeidžiamos pirmą kartą gentys Odišoje“ (*Traditional belief system & sustainable development: PVTGs of Odisha*), kuriame aptarti jos atliekami Odišos valstijos čiabuvių genčių etnografiniai tyrimai. Per tradicinės tikėjimų sistemos prizmę ji nagrinėjo įvairius jų kultūros, gyvenimo būdo elementus, kaip legendose, mituose, šventėse, apeigose, tabu (draudimuose), kasdienėje veikloje ir tarpusavio santykiuose įsikomponuoja tradicinės ekologinės žinios, etnobotanika ir etno-aplinkosauga. Kalbėdama apie genčių festivalius, tyrėja išskėlė sėklų dalijimosi šventę, kurios metu dalijamasi ekologijos žiniomis, apsiikeičiama sėklomis, rūpinamasi jų gausa ir įvairove. Taip įgyvendinama archajiška gamtosaugos ir tvarios raidos samprata, pasireiškianti kutia ir doghia kondų genčių tabu sistemoje, kuri drausdama žudyti padėjo iš kartos į kartą išsaugoti gausią gyvūnijos ir augalijos rūšių įvairovę.

Sekcijoje „Magų portretai: asmeninis magijos taikymas“ (*Portraits of magical practitioners: an approach to the study of magic focusing on persons*) holistiniu požiūriu išsiskyrė Prasirto Runra iš Tailando pranešimas „Dangiškųjų kūnų simboliai: Tailando medicinos ir astrologijos ryšys“ (*The symbol of celestial bodies: relationship between Thai medicine and astrology*), kuriame, pasitelkus dalyvaujimąjį apeigų bei

pasiruošimo joms stebėjimą bei sakralių ar maginių tekstų, atvaizdų, ženklų ir su jais susijusių įvairiausių artefaktų analizę, taip pat ir vietines etnobotanikos žinias, atskleista, kad etnomedicinoje, pavyzdžiui, ligų pavaizdavimui, pasitelkiami astrologiniai įvaizdžiai, o ritualo etapai siejami su paciento gimtadienį globojančiomis dievybėmis. Prelegentas taip pat pažymėjo, kad nors etnomedicina iš esmės remiasi tikėjimu antgamtinėmis jėgomis, vis daugiau atsiranda norinčių įgyti racionalumu grįstą gydytojo sertifikatą. Tačiau kadangi nemažai išgijimo atvejų negali būti paaiškinti racionaliai, maginio gydymo aiškinimo racionalizavimas silpnina tikėjimą antgamtinėmis jėgomis ir tampa prieštara tokios medicinos prigimčiai. Remiantis tokiu požiūriu, ir magija liaujasi būti magija.

Ne vienoje kongreso sekcijoje buvo nuolat kvestionuojamas solidarumo egzistavimas. Vienai jų – „Iškreiptas solidarumas: Gellnerio *Nations and nationalism* persvarstymas“ (*Awry Solidarity – Gellner’s „Nations and nationalism“ revisited*) – vadovavo Peter Skalnik ir Marcin Brocki, o V. Čiubrinskui teko būti diskutantu, – perskaityta 10 pranešimų, iš kurių labiausiai paminėtini nagrinėjantys neonacionalizmo suintensyvėjimo Indijoje ir JAV paraleles (Triloki Pandey), neonacionalizmą kaip reakciją į globalizaciją ir daugiavalstybinių darinių darybą (P. Skalnik), alternatyvius etnosocialinius identitetus (Afrabija) kaip reakciją į tautinių valstybių kūrimąsi Rytų Afrikoje (Anna Siim Moskvitina).

Apskritai pastebėta, kad kongrese su-reikšmintą solidarumo tema ne tiek leido plėtoti bendradarbiavimo, susisieki-mo, sąveikos klausimus, kiek atskleidė daugybę iššūkių, jautrių vietų, skeptiškų prieigų, solidarumą dekonstruojančių aspektų, tad susidaro įspūdis tarsi kongreso pavadinime būtų trūkę klausuko: „Pasaulio solidarumai?“ (*World Solidarities?*).

Rugpjūčio 31 d. pasibaigus minėtos sekcijos „Iškreiptas solidarumas – Gellnerio *Tautos ir nacionalizmas* persvarstymas“ darbui, įvyko P. Skalninko neformaliai organizuota valanda pernai Vilniuje mirusiam šveicarų antropologui Christianui Giordai-

nui atminti. Jos metu pasidalinta prisiminimais apie šviesios atminties politinės ir ekonominės antropologijos profesionalą, vieną geriausių Vidurio Rytų ir Pietų Europos mafijinio *draugų draugai (friends of friends)* solidarumo ekspertą.

*Auksuolė Čepaitienė, Vytis Čiubrinskas,
Aušra Teleišė, Vytautas Tumėnas*

SIEF II tarptautinė vasaros mokykla doktorantams Škotijoje

Tradiciją kas dveji metai rengti Tarptautinės etnologijos ir folkloristikos asociacijos SIEF vasaros mokyklas doktorantams paskatino pirmojo renginio, kurį organizavo Tiubingeno universitetas 2016 m. vasarą Vokietijoje, sėkmė.

SIEF II tarptautinę vasaros mokyklą Škotijoje 2018 m. birželio 22–29 d. organizavo SIEF tarybos narys Aberdino universiteto Elphinstono instituto direktorius Thomas McKeanas. Mokykloje dalyvavo 20 doktorantų iš 11 šalių: Vokietijos, Rumunijos, Serbijos, Lenkijos, JAV, Kanados, Vengrijos, Lietuvos, Prancūzijos, Kroatijos ir Jungtinės Karalystės. Renginyje vyko nedideliame Portsoy pajūrio miestelyje, garsėjančiame tarptautinio pripažinimo sulaukusi Škotų tradicinių laivų festivaliu, rengiamu kasmet birželį. Doktorantams skirta tarptautinė savaitės trukmės vasaros mokykla buvo suplanuota taip, kad visi norintys dalyviai galėtų apsilankyti ir laivų festivalyje, kuris jau 25 metus yra Portsoy miestelio vizitinė kortelė, reprezentuojanti šotiškąją kultūrą.

2018 m. vasaros mokyklos tema buvo orientuota į bendruomenių vaidmenį konstruojant vietos identitetą, kai šis procesas yra veikiamas kultūriniais ir socioekonominiu požiūriais, kaitaliojant praeities ir ateities laiko perspektyvas. Temai atskleisti

buvo pasitelktas minėto Portsoy miestelio atvejis, kai vietos bendruomenės inicijuojami projektai šiai vietai leido tapti turizmo traukos vieta.

Kviestiniai kalbėtojai (*keynote speakers*) perskaitė teminius pranešimus. Pirmasis, vasaros mokyklos organizatorius Thomas McKeanas, pasitelkė du pavyzdžius remdamasis savo lauko tyrinėjimais: vieną iš škotų kalendorinių švenčių, išskirdamas senąjį Naujųjų metų išvakarių paprotį deginti *Clavie*, ir antrąjį – apie šotiškų valčių gamybą kaip procesą, konstruojantį individualias patirtis. Kito kviestinio svečio Roberto Barono (Niujorko menų taryba, JAV) pranešimas buvo orientuotas į turizmo reikšmę ir poveikį vietos paveldui. Profesorė Elaine Lawless (Misūrio universitetas, JAV) pasidalino išpūdžiais apie prieš septynerius metus potvynio sunaikintą Amerikos afrikiečių bendruomenės Pinhooko gyvenvietę Misūrio valstijoje bei, remdamasi atliktais interviu ir vietos žmonių pasakojimais, aptarė šiandieninę vietos tapatumo jausmą praradusios bendruomenės situaciją. O Donaldas Smithas (Škotų istorijų pasakojimų centras, Edinburgas, JK), suaktualinę vasaros mokyklos temą, iš kišenės traukė saujas akmenėlių iš Portsoy pajūrio ir pasakojo, kaip pats tapo šio miestelio gyvenimo akimirkos liudytoju